

УДК 378.1:339.166.5

Олег Нікітюк,

кандидат технічних наук, доцент кафедри
креативної педагогіки і інтелектуальної власності
Української інженерно-педагогічної академії;

Єлизавета Шевченко,

студентка Української інженерно-педагогічної академії

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ КРИЗОВОГО СТАНУ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Розглянуто проблемні питання, пов'язані з розглядом творів педагогічного напрямку та проведенням своєчасної фахової експертизи об'єктів інтелектуальної власності, що дозволить авторам зменшити час на розгляд творів і сформуванню соціальної культури інтелектуальної власності в науковому середовищі. Висвітлено значення факту, що через відсутність соціальної культури інтелектуальної власності у суспільстві та інноваційної творчої підготовки майбутніх педагогічних працівників знижується загальний результат їхньої підготовки у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: соціальна культура інтелектуальної власності, педагогічні працівники, педагогічна діяльність, інноваційна діяльність.

Рассмотрены проблемные вопросы, связанные с рассмотрением произведений педагогического направления и проведением своевременной профессиональной экспертизы объектов интеллектуальной собственности, которая позволит авторам уменьшить время на рассмотрение произведений и сформировать социальную культуру интеллектуальной собственности в научной среде. Отражено значение факта, что из-за отсутствия социальной культуры интеллектуальной собственности в обществе и инновационной творческой подготовки будущих педагогических работников снижается общий результат их подготовки в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: социальная культура интеллектуальной собственности, педагогические работники, педагогическая деятельность, инновационная деятельность.

The problem questions, related to consideration of works of pedagogical direction and realization of timely professional examination of objects of intellectual property that will allow to the authors to decrease time for consideration of works and form the social culture of intellectual property in a scientific environment, are considered. The value of fact, that for lack of social culture of intellectual property in society and innovative creative preparation of

future pedagogical workers the general result of their preparation goes down in higher educational establishments is reflected. Importance of creative activity of future pedagogical worker is marked that gives an opportunity deeper to realize all meaningfulness of pedagogical labour and professional calling to him, really to estimate potential possibilities and realize creative.

Key words: *social culture of intellectual property, pedagogical workers, pedagogical activity, innovative activity.*

Постановка проблеми. Провідною проблемою для науки та освіти в XXI ст. стає забезпечення зростання продуктивності праці у сфері інтелектуальної власності (ІВ). Тому на тлі кризових процесів у суспільстві важлива професіоналізація інтелектуальної діяльності (ІД), де присутня не тільки вузька спеціалізація, а й націленість на міждисциплінарні підходи, вдосконалення пізнавальних інструментів, установка на модернізацію та готовність до інновацій наукових працівників. Проте залучення педагога в інноваційний процес часто відбувається спонтанно, без урахування його професійної та особистісної готовності до ІД.

У той же час інноваційний розвиток неможливий без модернізації в самій науці, саме тому потрібно створювати нові інтелектуальні технології для чіткої спрямованості вищої освіти на професіоналізацію ІД, формувати конкурентоздатний і ефективний сектор досліджень та розробок, підтримувати і розвивати фундаментальні та прикладні наукові розробки.

Інноваційний вектор науково-освітнього розвитку передбачає отримання прибутку на продукти інтелектуальної й творчої праці, що є результатом діяльності у вищих навчальних закладах (ВНЗ), створення інноваційних кластерів, інкубацію та підтримку розвитку конкретних ноу-хау.

Завдяки новітнім запропонованим стратегіям для освітньо-наукової політики ми можемо досягнути росту науково-публікаційної активності вчених, студентів і аспірантів, підвищити індекс цитування результатів наукових досліджень.

Через відсутність соціальної культури інтелектуальної власності (СКІВ) у суспільстві виникають проблемні питання щодо інноваційної творчої підготовки майбутніх педагогічних працівників, в процесі чого повинен формуватись інноваційний підхід до освітнього процесу у систематизованому вигляді підготовки фахівців у ВНЗ.

Творча активність майбутнього педагогічного працівника дає можливість йому глибше усвідомити важливість педагогічної праці та свого професійного покликання, реально оцінити потенційні можливості, реалізувати творчі потреби, проаналізувати життєтворчий процес із позиції гуманістичних принципів, знайти новітні підходи до розв'язання старих проблем і суперечностей. Ця проблема стає особливо актуальною для освіти в сучасних умовах системної кризи педагогічної науки та освіти в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що раніш висвітлені питання щодо вимог до сучасних теорій педагогічної освіти, які залежать від концепції запровадження інноваційних підходів та якості результатів педагогічної науки, не завжди дають можливість впроваджувати в життя освітянам творчі підходи що пов'язані з поняттями інтелектуальної культури (ІК).

Вивченням структури ІК займалися Б. Г. Ананьєв, О. В. Аніщенко, Н. Н. Давидова, Б. М. Ігошев, Е. Ф. Зеєр, С. А. Новосьолов, Е. Е. Симанюк [1; 2; 6; 7] і його школа; проблемою творчого мислення – Т. В. Кудрявцев, Я. А. Пономарьов, В. Н. Пушкін; інтелектуальною активністю – Д. Б. Богоявленська; мислення як функціонування інтелектуальних операцій, як прогнозування розглядається А. В. Брушлинскою; проблемні ситуації в мисленні – А. М. Матюшкіним, Т. В. Кудрявцевим; дослідженню якісної сторони інтелекту і визначенню його функцій присвячені роботи А. А. Брудно. Проблеми інтелекту і розуміння досліджувалися в основному як незалежні категорії, хоча у феномені ІК вони представлені в єдності і взаємозв'язку.

Теоретичну базу дослідження склали уявлення радянських і зарубіжних авторів про пізнання та навчання (Б. Г. Ананьєв, Дж. Брунер, Л. С. Виготський, П. Я. Гальперін, Дж. Гілфорд, В. В. Давидов, А. Н. Леонт'єв, С. Л. Рубінштейн та ін.) [3–5].

В нових координатах формування СКІВ змінюється уява про місце педагогічного працівника в глобалізованому світі, окреслюючи нові соціальні орієнтири і нові ролі, трансформуються ціннісні установки, що є індикатором складного процесу модернізаційних змін, який стосується суб'єктів творчої, ІД у суспільстві за необхідністю формування СКІВ працівників у сфері педагогічної науки і системи освіти України.

Теоретичний аналіз проблеми свідчить про широкий спектр наукових розвідок, результати яких слугують підґрунтям для подальших досліджень.

Концептуальні засади інноваційних освітніх процесів розглядаються в соціально-філософському контексті сучасних кризових питань щодо СКІВ та в цілому цивілізаційних змін, обґрунтування нової парадигми освіти, пошуку шляхів подолання її кризового стану.

Мета статті – проаналізувати готовність педагогічного працівника до ІД як важливої професійної якості, окреслити її структуру та умови СКІВ.

Педагогічні інновації породжують проблеми поєднання інноваційних програм з державними програмами навчання, співіснування різних педагогічних концепцій, тому вони потребують принципово нових авторських методичних розробок, нової якості педагогічного новаторства. На заваді цим нововведенням є фахова невідповідність застарілих поглядів тих наукових працівників, які здебільшого орієнтуються на традиційні

стандарти навчання, що в свою чергу не зуміли налаштуватися на плідну працю з урахуванням сучасних вимог щодо формування СКІВ та спричиняють в подальшому кризовий стан в системі освіти України.

Успішність ІД передбачає, що педагогічний працівник усвідомлює практичну значущість різних інновацій у системі сучасної освіти, а саме СКІВ, і не лише на професійному, а й на особистісному рівні. При цьому він повинен чітко орієнтуватися в оточуючому інформаційному просторі, знати правові засади ІВ та як їх використовувати не лише для себе але й для суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. У «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» наголошується, що інтеграція країни в світовий освітній простір вимагає постійного вдосконалення національної системи освіти, пошуку ефективних шляхів підвищення її якості, апробації та впровадження інноваційних педагогічних систем, модернізації змісту освіти й організації її відповідно до світових тенденцій і вимог ринку праці.

Дуже гостро постало питання про зміну напрямку освіти, спеціальності та спеціалізації, навантаження викладачів, що саме викладати студентам. Посталі питання у більшості залишаються досі не вирішеними. Сучасне суспільство потребує професіоналів, які вміють вибудовувати свою діяльність з максимальною ефективністю, компетентністю та оперативністю. ВНЗ орієнтуються на найважливіше завдання – підготовку професійно компетентних випускників, яких чекає ринок праці. Таким чином, постає головне питання: як провести реформу системи освіти в такий складний економічний кризовий період для країни та чи будуть затребувані на ринку працевлаштування випускники ВНЗ України [1].

Таким чином, національна освіта перебуває у тяжкому кризовому стані, і вихід з нього залежить від якості наукової експертизи та рішень у галузі управління освітою, економіки освіти та соціальної політики. З іншого боку, потребують розв'язання проблеми, пов'язані з розглядом творів педагогічного напрямку та своєчасним проведенням експертизи цих творів як перспективних об'єктів інтелектуальної власності (ОІВ) в педагогічній науці та в системі освіти в цілому. Так, наприклад, своєчасна фахова експертиза дозволить авторам зменшити час на розгляд твору, СКІВ в науковому середовищі, що зменшить кризовий стан педагогічної науки і системи освіти в Україні. Таким чином, сучасна система освіти залежить в першу чергу від якості результатів педагогічної науки [2].

Формування культури взаємин у сфері педагогічної науки і пов'язаної з нею ІД в системі освіти залежить від вирішення проблеми експертизи та охорони ІВ в даній системі, що забезпечує розвиток науково-педагогічної діяльності. Саме прогресуюча технологізація освіти вимагає підвищення відповідальності педагогів-дослідників за розробку і перенесення технологій з однієї установи освіти в іншу [2].

Реалізація шляхів формування творчої активності педагогічного працівника може бути здійснена і через створення галузевого фонду технічних рішень у вигляді загальноузузівської (міжвузівської) бази даних технічних ідей і рішень, оформлених відповідно до правил патентного закону. Заповнення фонду новими ідеями може здійснюватися, наприклад, відповідно до рішень рад факультетів вузів за поданням громадських експертних комісій, виключивши тим самим суб'єктивний фактор. Іншою формою може бути видання міжвузівських друкованих або електронних реферативних збірників технічних рішень [7].

За умов якісного просування на ринок освітніх послуг та нових наукових компонентів, таких як ідеї, методи, методології, способи, системи, сценарії, принципи і концепції, які можуть розглядатися як результати творчої педагогічної діяльності педагогічного працівника та впроваджуватися в подальшому в об'єктивній оригінальній формі з урахуванням авторського та суміжного права ІВ.

Отже, основними причинами, що спричинили кризу педагогічної науки на ринку освітніх послуг є наступні: в багатьох наукових роботах відсутній основний критерій – новизна результатів досліджень, наприклад, у багатьох роботах домінує повторення вже відомих положень, але сформульованих в нових, запозичених з інших наук, або зарубіжної лексики термінах; новизна часто формулюється як відомі результати дослідження, тобто не акцентується, що нового (в теорії та методиці) створено автором; деякі дослідження з педагогіки та психології вельми слабо впливають на пізнання людини та розвиток сучасної системи освіти; в науку йде потік осіб, які розглядають її як спосіб підвищення власного соціального статусу, розширення власних можливостей функціонування, як ресурс кар'єрного росту та як спосіб отримання «легких незаконно отриманих коштів»; байдуже ставлення до проведення дослідних робіт, їх результатів і висновків; відсутність у значної кількості здобувачів наукового ступеня навичок наукової діяльності [7].

Враховуючи таку ситуацію, потрібно застосувати наступні заходи: реалізація основних освітніх напрямків, програм і дисциплін що повинні забезпечуватися науково-педагогічними кадрами, які здійснюють навчання і регулярно підвищують свій професійний рівень, займаючись дослідною та науково-методичною діяльністю; одним з найважливіших заходів сучасної педагогічної освіти з застосуванням методів і прийомів у навчанні є також забезпечення не тільки засвоєння знань, а й формування способів пізнавальної діяльності як прояву ІК; важливим також є формування соціально-культурної модернізації ІВ, при цьому має бути подолання знецінення та збереження інтелектуального капіталу країни, обсяги якого понижує масова еміграція українського населення та активізація академічної мобільності студентів, науково-педагогічних працівників, науковців [6].

Серйозність сформованого в педагогічній науці положення підкреслюється у тезах доповідях багатьох освітян, що вказує на необхідність звернення до Європейської практики, де розвинена система багатопланової відповідальності науковців, зокрема, передбачені наслідки для академічної кар'єри осіб, викритих у порушенні наукової етики.

При цьому повинні бути зняті перераховані вище об'єктивні і суб'єктивні причини низької якості наукових досліджень в педагогіці, і в першу чергу, повинна бути вирішена проблема виділення новизни у публікованих наукових педагогічних працях. Вирішення цієї проблеми неможливе без урахування світового досвіду експертизи та правової охорони ОІВ, без формування СКІВ як обов'язкової складової культури науковців і працівників освіти.

І тут доречно нагадати, що вже більше десяти років ряд українських дослідників за підтримки Департаменту ІВ, Департаменту освіти і науки, а в останні роки, за сприяння Торгово-промислової палати України наполегливо закликають педагогічну громадськість звернути увагу на необхідність забезпечення охорони прав ІВ в сфері педагогічної діяльності.

При цьому без забезпечення охорони прав ІВ в сфері педагогічної діяльності неможливо нормативно визначити відповідальність за опубліковані науково-творчі результати, неможливо дати об'єктивну оцінку їх новизни, застосовності і корисності у суспільстві. До сфери «інтелектуальної власності» прийнято зараховувати також закони про недобросовісну конкуренцію і про комерційну таємницю.

Авторським же правом регулюються відносини, що виникають у зв'язку зі створенням та використанням творів науки, літератури і мистецтва. В основі авторського права лежить поняття «твори», що означає оригінальний результат творчої діяльності, існуючий в будь-якій об'єктивній формі.

Якщо говорити про протидію порушення авторських прав, то саме тут виявляється досить складна загально-соціальна комплексна проблема, яка привертає все більшу увагу, тому необхідно не тільки посилювати спеціальні закони щодо застосування ОІВ, але й підтримувати місцевих виробників, необхідно на національному рівні здійснювати наукові походи щодо формування ринку ІВ та закріплення цивілізованих правил цього ринку.

За зразком авторського права була створена група виключних прав для тих видів діяльності, які є досить слабкими у творчому напрямку для того, щоб на їх результати можна було б поширювати авторське та суміжне право.

Аналогом суміжних прав в педагогіці може стати виключне право видатних педагогів-виконавців змісту освіти і комбінації відомих методів навчання і виховання. Найбільш розвинутою системою правового захисту ОІВ є патентне право. Воно являє собою систему правових норм, якими

визначається порядок охорони винаходів, корисних моделей, промислових зразків і селекційних досягнень шляхом видачі патентів. На жаль, патентне право так само не поширюється на об'єкти педагогічної творчості, за винятком технічних засобів навчання, способів подання навчальної інформації на матеріальних носіях і ряду аналогічних об'єктів.

Висновки і перспективи. Запропоновані у статті заходи дозволяють описати цілісну модель правового регулювання в сфері педагогічної творчості і педагогічних інновацій, що в свою чергу дозволить зберегти авторські права педагогічних працівників (при цьому може бути передбачена видача відповідних реєстраційних свідоцтв або довідок), наблизити практичні розробки до потреб суспільства.

Вирішення проблеми експертизи та охорони ІВ в педагогічній науці та в системі освіти дозволить сформувати культуру ІВ науковців, вчителів та інших працівників освіти. А це в свою чергу усуне частину причин кризового стану педагогічної науки і всієї системи освіти в Україні.

Сучасні ж інноваційні підходи щодо формування творчих підходів педагогічних працівників у сфері СКІВ в даний час невизначені для активної участі в міждисциплінарних інноваційних проектах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ананьев Б. Г. Инновационная деятельность педагога в процессе его профессионального становления: монография / В. А. Адольф, Н. Ф. Ильина. – Красноярск : Полином, 2007. – 204 с.
2. Аніщенко О. В. Технології особистісного і професійного розвитку у контексті формування інноваційного потенціалу особистості / О. В. Аніщенко // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи: зб. наук. праць. – К.; Ніжин : ПП Лисенко М. М., 2014. – Вип. 2 (9). – С. 24–29.
3. Брунер Дж. Психология познания. – М. : Прогресс, 1977. – 197 с.
4. Виготський Л. С. Психология подростка. – М. : Педагогика, 1982. – 361 с.
5. Гальперін П. Я. Розвиток досліджень з формуванню розумових дій // Психологічна наука у СРСР. Т. 1. М. : Изд-во АПН РРФСР, 1959.
6. Зеер Э. Ф., Новоселов С. А., Сыманюк Э. Э. Критериально-оценочная деятельность диссертационных советов в аспекте повышения качества педагогических инноваций / Э. Ф. Зеер, С. А. Новоселов, Э. Э. Сыманюк // Образование и наука: Известия УрО РАО. – 2008. – № 6 (54).
7. Игошев Б. М., Зеер Э. Ф., Сыманюк Э. Э., Давыдова Н. Н. Институциональное обеспечение внедрения инноваций в образовательную практику: Коллективная монография. Урал. гос. пед. ун-т. – Екатеринбург, 2011. – 253 с.